

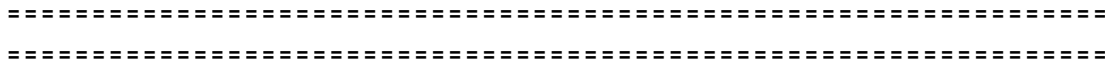
פרשת וישלח

ח' תשע"א

כתובת:

Haim9910@neto.net.il

אורחיה דתא

כמה הערות בפרשת וישלח

(לב, ד) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָזְזוּי אֶרְצָה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדוֹם: (ה) וַיֵּצֵאוֹתֶם לְאָמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן זָרְתִי וְאֶזְכָּר עַד עֲתָה: (ו) וַיְהִי לִי שׁוֹר וְזָמֹר צֶאֱן וְעַבְד וְשִׁפּוֹזָה וְאַשְׁלֹזָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמִצְרָא זֶזן בְּעֵינֶיךָ:

שאלות:

א] (ד) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָזְזוּי אֶרְצָה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדוֹם: הענין תמוה מאד, לשם מה שלח מלאכים אל עשו. ומדוע מציין הכתוב את מקום מגוריו של עשו. גם תיבת 'לפניו' נתקשו בה הקדמונים. ב] (ה) וַיֵּצֵאוֹתֶם לְאָמֹר כֹּה תֹאמְרוּן - תיבת לאמר מיותרת, או תיבות כה תאמרן מיותרות, שנכפל לשון אמירה. ג] לְאֲדֹנָי לְעֵשָׂו - מדוע מכנה יעקב את עשו בשם אדוני, בשלמא שהם יאמרו כך לעשו ניחא, אבל מדוע כשיעקב מצוה אותם לדבר אל עשו הוא מכנהו אדוני. ד] כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב - למה יעקב מכנה את עצמו כעבד, יאמר כה אמר אחיך יעקב, ובוזה גם יעורר אחות אחים. ה] עִם לְבָן זָרְתִי וְאֶזְכָּר - עשו הלא ידע שיעקב הלך לבית לבן, וכמו שנזכר בפרשת תולדות שלכן נשא את מחלת בית ישמעאל, ואם כן מה פשר הודעה זו. גם ההודעה יואחר עד עתה צ"ב, שהרי דעת לנבון שאם יעקב לא בא ארצה כנען עד היום הזה, היינו משום שנשתתה עד היום הזה. ו] (ו) וַיְהִי לִי שׁוֹר וְזָמֹר צֶאֱן וְעַבְד וְשִׁפּוֹזָה וְאַשְׁלֹזָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמִצְרָא זֶזן בְּעֵינֶיךָ - לא מובן לשם מה מודיעו יעקב על ממונו שרכש שם. ומדוע לא הודיעו על לידת בניו שזה עיקר הקנינים שרכש בחרן, ואיך הודעה זו תגרום למצוא חן בעיניו.

ביאורים:

[א] הנה שורש השאלות הם, על מה ולמה טרח יעקב בכל הענין הלזה, מדוע חשש להרוג את עשו, ומדוע שלח אליו שלוחים, לאיזה מטרה עשה כל זאת. ובדברי חז"ל משמע שהיה טענה על יעקב בענין, שאמרו (ב"ר עה,א-ג) "אמר הקב"ה, לדרכו היה מהלך, והיתה משלח אצלו ואומר כה אמר עבדך יעקב". גם משמע במדרש שנענש על כך.

עוד צ"ב בכלליות, הלא לא ניכר שברכות יצחק נתקיימו אצל יעקב, וכמו שפירש"י (פסוק ו) "ויהי לי שור וחמור - אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ, זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ". גם לאורך הדורות לא היה ניכר קיום הברכות, אדרבה היה נראה רק בהפך, שלא נתקיימו הברכות כלל, והאדומים היה להם משמני הארץ ורוב דגן ותירוש, עבדום עמים והשתחוו להם לאומים, הם הגביר וכו'. א"כ על מה ולמה שטם עשו את יעקב, ומדוע טרח יעקב ברמאותו להוציאם מעשו. ובגמ' (ע"ז יא.) מסופר שהיה לרומים יום איד, שהיו מרכיבים אדם שלם על אדם חיגר כדמות עשו על יעקב, וכו', והיו מסיימים מה הואיל לרמאי רמאותו. הרי שלכאורה היה ניכר שאדום מצליח ואילו יעקב דל.

עוד צ"ע, וכי עשו טפש היה, וגם אם לא נתקיים עדיין ביעקב מטל השמים ומשמני הארץ, הלא ידע שאין נבואה שבה ריקם, וברכת יצחק לבנו ודאי לא תשוב ריקם. כך שגם אם לא נתקיים עדיין עד היום, שמא מהיום ואילך בשובו לא"י אז יחולו ברכות על ראש צדיק, ויהיה יעקב גביר לאחיו וימשול בו. נמצא שאין ראיה ממה שעבר עליו עד היום כלום.

עוד נקדים, המובא במדרש (ב"ר סג,ט) "ואחרי כן יצא אחיו. הגמון אחד שאל לחד מן אילין דבית סלוני, אמר לו מי תופס המלכות אחרינו, הביא נייר חלק, ונטל קולמוס, וכתב עליו 'ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב', אמרו ראו דברים ישנים מפי זקן חדש, להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק". ומדרשם צ"ב, מדוע הוצרך לכתוב, וכיצד אנו יודעים כמה צער נצטער אותו צדיק, ומיהו אותו צדיק.

עוד נקדים, שבזה"ק (ח"א קמג. קמה:) מבואר, שעיקר קיומם של הברכות הוא לעתיד לבוא, שיעקב נטלם בכדי שיתקיימו לעתיד לבוא. וצ"ב מדוע לעשו נתקיימו הברכות מיד, וישב במשמני הארץ בהר שעיר ושדה אדום, ואילו יעקב שמרם לעתיד לבוא.

[ב] מעתה, נוכל להבין קצת בביאור הפרשה. הנה, עד שלא הקימו יעקב ועשו כל אחד ואחד משפחה, עדיין לא היה מקום לנבואת 'ולאם מלאום יאמץ', ורק אחרי שהקים יעקב את משפחתו, ועשו הקים את משפחתו כמבואר בסוף הפרשה. כעת יש מקום לעיין על קיום הברכות והנבואות.

ואמרו במדרש (ב"ר סז,יב) "ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו. ר' אבהו אמר, לפי שהיו הברכות מפוקפקות בידו, והיכן נתאוששו בידו, כאן, ויקרא יצחק אל יעקב. אמר ר"א, אין קיום הגט אלא בחותמיו, שלא תאמר אלולי שרימה יעקב באביו לא נטל ברכתיו, ת"ל ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו". כיו"ב מצאנו גם לגבי עשו, שאמרו (ב"ר עה,יא) "א"ר אייבו לפי שהיו הברכות מפוקפקות בידו, והיכן נתאוששו לו, כאן, מן דא"ל אחי יהי לך אשר לך. א"ר אלעזר אין קיום

הגט אלא בחותמיו, שלא תאמר שאלולי שרימה יעקב אבינו את אביו לא נטל הברכות, תלמוד לומר אחי יהי לך אשר לך". מבואר שהוצרך יעקב לקבל קיום לברכותיו מיצחק הנותן, ומעשו המפסיד, לומר שגם יצחק וגם עשו הסכימו שיעקב הוא היה צריך לקבל הברכות ולא עשו.

ועד עתה, יצחק הסכים על ידו, אבל עשו לא הסכים על ידו, לא זו בלבד אלא שחרה אפו בו ורצה להרגו על כך. אולם עתה רצה יעקב לקבל מעשו הסכמה שהברכות שלו הם, כי עד שלא הסכים עשו על הברכות, היו הברכות רופפות בידי.

מעתה יובן כיצד היתה צורת ההתפייסות והבקשה שעשו יסכים על הברכות. שיעקב הוכיח לו שקיום הברכות ליעקב לא יהיה עתה, אלא הם שמורים לעתיד לבוא. נמצא שבקל יוכל עשו להתפייס כי מה איכפת לו מה יעלה בגורל בניו באחרית הימים. [כע"ז מבואר בדו"ד שהיה בין דוד המלך לאבישי בן צרויה (סנהדרין צה.), שטען אבישי שדוד צריך לחשוש לחייו ולא לגורל בניו העתידים לבוא].

עפ"י נבין שאכן בתחילה, רק שלח שליחים לעשו לומר לו שהוא בשלום עמו, ושיש לו רק שור וחמור וכו', לא מטל השמים ומשמני הארץ, ואז יאמר עשו יהי לך אשר לך, וימשיך לחיות שם כרצונו, אבל משמים סבבו שעשו יצא לקראתו למלחמה, ולבסוף יכניע עצמו, ובזה יש תועלת אחרת, וכאשר יבואר בס"ד להלן.

מעתה נבוא אל ביאור הפסוקים הראשונים ודקדוקיהם. יעקב שלח מלאכים אל עשו אל ארץ אדום הר שעיר, ומעלת המקום מבואר בתנא דבי אליהו (רבא כד) "שאיין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם", זוהי ברכת משמני הארץ של יצחק. נמצא שברכות יצחק נתקיימו בעשו ואילו ברכת יצחק ליעקב עדיין לא נתקיימו בו. גם ענין הוי גביר לאחיד לא נתקיים ביעקב לעשו, ולכן אמר לו 'עבדך' יעקב, 'אדוני' עשו, להורות שקיום ברכות יצחק אין רצונו של יעקב שיתקיימו עתה, אלא לדורות הבאים. בעת שיקבל יעקב את כל הברכות כולם, גם את ברכת אברהם לרשת את ארץ מגוריהם של האבות, ובעת מלכות שלמה, ובעת שיתוקן העולם וכו'. אבל לידת בניו אין בהם ענין לעשו, כי עיקר דברי יעקב להודיע לעשו שאין רצונו בקיום הברכות עתה, ולכן אין צריך שישמור כעס.

בזה נוכל גם לבאר תיבת 'לפניו', כי לפי הפשט שלח את המלאכים, באופן שיעקב בא לפגוש את עשו, וחלות פני אדוניו, אלא ששלח מלאכים קודם לכן לבקש שיקבל פניו, וכדרך העבד הרוצה להכנס אל המלך ששולח שליחים לבקש רשות. אולם לפי הדרש נוכל לומר, שיעקב אומר לו שעשו יהיה 'לפניו', שקודם הוא יתפוס מלכות ורק אחר כך יתפוס יעקב את המלכות, ולכן אין לעשו מקום לחשוש מהברכות. וכך נוכל להסביר גם דברי המדרש, שמאחר ששלח אליו ואמר לו עבדך

יעקב, לכן מלכו באדום חי מלכים קודם שמלך מלך בישראל, הרי שרמז לו יעקב על הענין הזה שעשו בראשונה וענינו של יעקב יהיה רק באחרית הימים.

ובזהר (ח"א קמג:) משמע, שעיקר ההבדל בין ברכות יעקב לעשו, שביעקב כתיב 'ויתן לך האלקים', שכל הברכות תלוים כמה יעשו רצון ה', וכך היא גם ברכת א"י שאיננה כארץ מצרים אלא צריכה גשמים, ואם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם בעתו ואם לא תשמעו ועצר את השמים ולא יהיה מטר. לכן ברכת עשו נתקיימה מיד, והרי הוא כנחש שעפר לחמו שגירשוהו מאת ה' ואינו צריך לבקש פרנסתו, אבל יעקב תלוי במעשיו כל הימים וצריך תמיד לרחמים, ולכן נאמר בו ויתן לך האלקים, ולא נתקיימו הברכות עדיין משום שלא היו בשלמות, (זולת ימי דוד ושלמה שנתקיים בהם קצת מזה, כמבואר בזהר שם).

וכשמוע עשו את טענת יעקב, מדוע יכול עשו להתפייס ולהסכים על הברכות, לא נתפייס בדבר, אלא עמד וחגר חרבו, שהרי ברכת עשו 'על חרבך תחיה' וזה נתקיים מיד, שהרי הוריש את החורי יושבי שעיר, ואילו ברכת יעקב הוי גביר לאחיך לא יתקיים עתה, אם כן יכול להרוג את יעקב מכח ברכת יצחק. לכן נטל עמו ארבע מאות איש כדי להרוג את יעקב.

אולם צריך להקדים ענין נוסף, הנה לאורך פרשת פגישת יעקב ועשו, פעמים נזכר לשון [ג] עשו ופעמים נזכר לשון אח. כגון, באנו אל אחיך אל עשו, או הצילני נא מיד אחי מיד עשו, שמודגש שיש כאן ב' ענינים.

אכן הפשטנים ביארו שיעקב שעשו הכונה רשעות עשו, ואילו אחי רומז לאהבת אחים. אולם יש מקום להסביר בענין אחר, שהנה יעקב היו לו ב' מעלות, א' היותו בן אברהם ויצחק - זכות אבות, ב' מעלת יעקב מצד עצמו, דמות האדם במרכבה, מטתו שלמה, בונה בית ישראל. כנגדם היה לעשו ב' ענינים, גם מצד היותו מזרע האבות וגם מצד מעלתו העצמית שכיבד את אביו וכו'. כנגדם זכה עשו לענינים דומים ליעקב, אלא שזה בקדושה וזה בטומאה. [דוגמא לדבר, ציינו הקדמונים, שאברהם קראו הר ויצחק שדה, וכנגדם היה לעשו הר שעיר ושדה אדום, אולם בבחינת בית שם נחלקו זה מזה, כי אין לטומאה בית, (ודוק ענין לבנות לה בית בארץ שנער)].

כנגד שני אלה היה לעשו הבכורה והברכות, הבכורה מצד שהוא אח ונולד ראשונה, וברכות מצד שהוא עשו וציד בפיו עבור יצחק, אולם בשני אלה רימהו יעקב והוציא בלעו מפיו.

(ח) וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיִּזְוֶן אֶת הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבְּקָר
וְהַגְּמָלִים לְשֵׁנֵי מוֹזֹנוֹת: (ט) וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמּוֹזֹנָה הָאֵזוֹת וְהִפְהִיּוּ וְהָיָה
הַמּוֹזֹנָה הַגִּישָׁר לְפִלִּיטָה:

- הנהגה זו צ"ב, שהרי אין הכרח שאם מחנה אחד יוכה ישאר מחנה אחר לפלטה, שמא גם עשו
יחצה את האנשים אשר עמו לב' מחנות ויכה את ב' המחנות. מאידך גיסא עדיף שיהיו כולם
במחנה אחד, וכך תגן זכות כולם או זכות יעקב על כולם, שהרי זכות הרבים מרובה יותר מזכות
המועטין, ועי"ז תתרבה זכותם. אולם עיקר הקושי הוא, שהרי בפועל בעת שעשו הגיע לא ראינו
שעשה כן, אלא עמדו השפחות וילדיהן ולאחורונים, ואם לא עשה כן בעת ביאת עשו לשם
מה חצה אותם עתה.

אולם צ"ע שבעת ביאת עשו נאמר (לג-א-ב) וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה עֲשׂוֹ בָּא וְעָמוּ אַרְבַּע מְאוֹת
אִישׁ וַיַּחֲץ אֶת הַיְלָדִים עַל לָאָה וְעַל רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: וַיִּשֶׂם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יְלָדֵיהֶן רִאשֹׁנָה
וְאֶת לָאָה וְיְלָדֶיהָ אַחֲרָיִים וְאֶת רָחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָיִים: הרי שכינה הכתוב פעולה זו בשם ויחץ. וכן
כתב בתיב"ע על פעולתו הראשונה לחצותם לב' מחנות, שחילקם על רחל ועל לאה. נראה שסמך על
כתוב זה.

והנה הרוקח כתב, שטעם שחילקם לב' מחנות, להזכיר זכות אברהם וזכות יצחק. אלא שדבריו
צ"ע שאדרבה עדיף לתתם במחנה אחד ויהיה לכולם ב' הזכויות הללו. נראה מדבריו, שענין תפילה
היה, שיעקב הוא הממשיך של ב' האבות, ולכן בדין הוא שינצל. נמצא שעצם חלוקתם לב' מחנות
גרם להזכיר זכות אבות. כעין מה שאמרו במקדש האיר פני המזרח עד שבחברון, וז"ש יעקב
הצילני נא מיד אחי מיד עשו, והטעם משום שעתה הייתי לב' מחנות, כנגד עשו וכנגד אחי, וכנגד ב'
האבות. לאה כנגד אחי שמפני זה הוא בכור ולכן אמרו שהיא ראויה לו, ועשו שלכן היה לו מחנה
רחל שבידיה יפול.

לפי"ז יש מקום לומר, שצורת חלוקתם לב' מחנות היתה, שבשורה הראשונה עמדו ב' השפחות
וילדיהן, ומאחורי זלפה עמדה לאה וילדיה, ומאחורי בלהה עמדה רחל ויוסף, נמצא שעמדו כב'
שורות, והיו ב' מחנות בשני אופנים, גם מצד שעמדו כב' שורות בראשונה השפחות וילדיהן ובשניה
האמהות וילדיהן. וגם מצד שכל אם עמדה ושפחתה לפנייה.

כעת נתקיימו ב' הטעמים, הטעם של שמא יכה את המחנה האחת וכי' שאם יכה את בני השפחות
יברחו האמהות וילדיהן. וטעם התפילה, שעל ידי שעמדו לאה לחוד ורחל לחוד, בזה הזכיר זכות
האבות שיעקב כנגדן ולכן העמיד ב' מחנות.

ובזה מיושב מדוע כינה גם את לאה וילדיה אחרונים, הלא רק רחל היתה באחרונה. אולם מאחר שלא רחל עמדו בשורה אחת אחורי השפחות, הנה האמהות אחרונות לעומת השורה הראשונה של השפחות. אבל בפועל בהגשה להשתחואה רחל ויוסף השתחוו האחרונים, נמצא שהיה כאן ב' אחרונים.

ועל דרך דרש יש מקום לומר שחלקם לבי' מחנות שלא להזכיר ענין ב' אחיות, שלא ימצא עשו מקום לקטרג על יעקב. וכמו שמצאנו שמתה רחל בבאו לא"י, ושחששו שעשו יראה את רחל.